

OILAVIY MUAMMOLARDA DIAGNOSTIKA USULLARI: TARIXIY FAKTLAR, TURLARI, MEZONLARI VA USLUBIY METODLARI

Raximova Gulxayo Alisherovna

Toshkent Amaliy fanlar universiteti "Psixologiya" kafedrasida o'qituvchisi

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.7930066>

ARTICLE INFO

Received: 01st April 2023

Accepted: 14th April 2023

Online: 25th April 2023

KEY WORDS

Oila, fakt, omil, ijtimoiy diagnostika, koeffitsient, munosabat, nikoh, muammo, tahlil, sog'liq, janjal, jarayon, stress, turmush, o'smir, jins, xulq, mezon, xarakter, rol, tuyg'u, vasiylik.

ABSTRACT

Ushbu maqolada bugungi kunda ta'lim sifatini oshirish, oilaviy munosabatlarni va muammolar, ularni bartaraf etish hamda istiqbolini belgilash yo'lidagi fikr va mulohazalar, jumladan, Oilaviy munosabatlarni o'rganishning barcha usullarining ajdodi klinik diagnostika hisoblanadi. Oilalarni psixologik diagnostikasi terapevtik tadbirlar doirasida boshlandi, bu oilani nevrotik patologiyalarni rivojlanishida muhim omil deb sanaldi. Oilani ijtimoiy diagnostika qilish maqsadida ajralish koeffitsientini pasaytirish va tug'ilish darajasini oshirish maqsadida bir nechta psixologik oilaviy markazlarda psixologik maslahatlar joriy etildi.

KIRISH (INTRODUCTION).

Psixologik usullar 90-yillardan keyin faol ravishda ishlab chiqildi, oilaviy psixologiya bo'yicha birinchi to'liq nashrlar paydo bo'ldi va o'quv dasturlari joriy etildi. Diagnostika mavzusi bu- Oilaviy munosabatlarda quyi tizimlar ajratiladi: nikoh, bolalar, ota-ona, bola, jins. Muayyan tizimga yo'naltirilganligiga qarab diagnostika predmeti quyidagicha bo'lishi mumkin: umuman oila; turmush o'rtoq munosabatlari; ota-ona va bola munosabatlari. So'zning tor ma'nosida oilani diagnostika qilishning barcha usullari uchun mos bo'lgan asosiy mezonlari aniqlanmagan. Har bir uslubning o'ziga xos tahlil predmeti, xulq mezonlari va tamoyillari mavjud. Shu bilan birga, barcha usullar shaxsiy qulaylik, psixologik xavfsizlik darajasini aniqlashga qaratilgan. Mavjud vaziyatni aniqlash uchun oilani diagnostika qilishning quyidagi asosiy mezonlari qo'llaniladi, ular keyingi tahlillarga bog'liq: tuzilish; turar joy; daromad; sog'liq; qiymatlar; aloqa uslubi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR (METHODS).

Turmush o'rtoqlarning munosabatlarini o'rganish usullari: Nikoh munosabatlari odamlarning psixologik salomatligiga katta ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, munosabatlar doimo rivojlanib, shaxslarni o'zgartiradi. Eng kuchli transformatsiya jarayonlari turmushning 4-5 yilida sodir bo'ladi. Bu vaqtga kelib oilada rollar shakllanmoqda, birgalikdagi faol dam olish turmush o'rtoqlarni birlashtiradi va ularni uyg'unlik bilan to'ldiradi. 6-7 yoshli nikoh

yoshiga kelib, erkak moddiy tarkibiy qism uchun mas'ul bo'lganida, ayol esa kundalik hayot, ko'ngil ochish va oilaning umumiy madaniyatini tashkil qilish bilan shug'ullanadigan bo'lsa, an'anaviy rol munosabatlari shakllanadi. Farovon oilalar erkaklarning oilaviy ishlarda katta ishtiroki bilan ajralib turishi ta'kidlandi. Muammoli oilalarda ayolning elkasiga shunchalik ko'p stress tushadiki, u unga dosh berolmaydi, natijada u nevrozlarni rivojlantiradi, bu esa butun hujayra hayotiga ta'sir qiladi [1].

Nikoh munosabatlaridagi buzilishning asosiy sababi oilada paydo bo'lgan turmushdagi rollarning kelishmovchiligidir. Umumiy qabul qilingan tipologiya turmush qurgan juftlikda quyidagi rollarga ega:

- oilani moddiy qo'llab-quvvatlash (roli munosib turmush darajasini ta'minlashni, oila a'zolarining ehtiyojlarini qondirish uchun pul ishlashni nazarda tutadi);
- uy xo'jaligi uchun javobgarlik (roli oilani zarur resurslar bilan ta'minlashni o'z ichiga oladi: oila a'zolari uchun toza va farovon yashash sharoitlari, ovqatlanish);
- go'dakka g'amxo'rlik qilish (roli doimiy amalga oshirish doirasiga ega emas, aksariyat hollarda ayolga tegishli);
- tarbiya (roli bolani barkamol shaxsga, jamiyatning munosib a'zosiga ijtimoiylashtirish funksiyalarini o'z ichiga oladi);
- jinsiy aloqada sheriklik (jinsiy tashabbusning namoyon bo'lishi);
- o'yin-kulgilarni tashkil etish (oilaviy bo'sh vaqtni birgalikda o'tkazish, ta'tillar, oila a'zolarining bo'sh vaqtlarini qiziqarli tashkil etish bo'yicha tashabbus);
- madaniyatni saqlash (madaniyat sohasida umumiy qadriyatlarni, sevimli mashg'ulotlarini, afzalliklarini rivojlantirish);
- qarindoshlar bilan aloqani saqlab qolish (aloqa yo'nalishidagi faoliyat, birgalikdagi tadbirlar, boshqa oila a'zolari bilan bo'sh vaqt o'tkazish, o'zaro yordam);
- psixoterapiya (roli oila a'zolarining shaxsiy muammolarini hal qilishda yordam berish, qiyin vaziyatlarda yordam ko'rsatishni o'z ichiga oladi) [2].

"Psixoterapevt" ning roli ko'proq yaqinlarini qabul qilishga qodir ayolni xarakterlaydi. Psixologik yordam, himoya va shaxsiy qulaylik nikohdan qoniqish darajasini belgilaydi, shuning uchun bu rol juda muhimdir. Rolning ayollik xususiyati erkaklar oila a'zolarini himoya qilish, ularga g'amxo'rlik qilish va ularga hamdard bo'lish jarayonidan chetlashtirilganligini anglatmaydi. Erkakdan ba'zi holatlarda, ayniqsa, ayolning yordamiga muhtoj bo'lganida, bu rolni qabul qilish talab qilinadi. Nikoh rollarini baholash uchun anketalar qo'llaniladi, bu erda har bir rol uchun savollar berilib, turmush o'rtoqlar munosabatlarida nomutanosiblikni keltirib chiqaradigan salbiy zonalarni aniqlash uchun. Ikkala turmush o'rtog'i ham tashxisda qatnashadilar. Faqatgina bu holatda, juftlikdagi nikoh rollarining taqsimlanishining to'liq tasviri shakllanadi [3].

MUHOKAMA (DISCUSSION).

Ota-ona va bola munosabatlarini tahlil qilish usullari: Ota-onalar va bolalar o'rtasidagi munosabatlarda har doim ikkala tomonning o'zgarishi mavjud. Bolaning o'sishi va ota-onaning psixologik holatining o'zgarishi tushunmovchiliklarga, o'zaro da'volarning to'planishiga va oilada noqulay iqlimning shakllanishiga olib keladi. "Ota-bola" tizimini o'rganish ko'pincha oilaning ijtimoiy pedagogik diagnostikasi doirasida ro'y beradi. Ota-ona

va bola munosabatlarini o'rganishda diagnostika texnikasi quyidagilarga yo'naltirilgan bo'lishi mumkin. bolalar (oilaviy rasm, "tugallanmagan jumlar" va boshqalar); kattalar ("Bolamning hayoti haqida hikoya" inshoi, A. Varga va V. Stolin anketasi va boshqalar); barcha oila a'zolari (o'z qadr-qimmatini o'rganish usullari, o'zaro munosabatlar, "me'mor-quruvchi" va boshqalar) [4].

Oilaviy ekspertiza yagona tizim sifatida. Oila yagona tizim bo'lib, uning rivojlanishi tarixiy nuqtai nazardan o'rganiladi, uning tarixi yoziladi. Oilalarni butun tizim sifatida diagnostika qilish uchun umumiy rasm beradigan va retrospektiv ma'lumotga ega bo'lgan usullardan foydalaniladi. Ushbu usullardan biri bu genogramma. Usul - bu yaqin qarindoshlarni hisobga olgan holda, oilaning grafik tasviri. Har bir oila a'zosi, munosabatlar turiga qarab, boshqa har xil chiziqlar bilan bog'langan genogramdagi geometrik raqamga mos keladi [7]. Genogramma birgalikda yashashni, ajralish holatini, nizoli munosabatlarni hisobga oladi, buning uchun maxsus belgilar taqdim etiladi. Genogramma tuzish jarayoni uzoq davom etadi. Kerakli ma'lumotlarni olish uchun oila a'zolari bilan bir qator suhbatlar o'tkaziladi, unda nafaqat hozirgi zamon muammolari, balki oilaviy munosabatlarning rivojlanish tarixi ham muhokama qilinadi.

NATIJARLAR (RESULTS).

Oilani ijtimoiy-pedagogik tahlil qilish - "Qiyin bolalar" bilan ishlash ko'pincha ijtimoiy pedagog yoki psixologga ishonib topshiriladi. Bunda oilalarni ijtimoiy-pedagogik tahlili, shu jumladan, oilada sodir bo'layotgan jarayonlar, uning a'zolari o'zaro ta'sirining o'ziga xos xususiyatlari to'g'risidagi ma'lumotlarni davriy yig'ish va tahlil qilish amalga oshiriladi. Barcha omillar bolaga destruktiv ta'sir nuqtai nazaridan ko'rib chiqiladi, bu etarli ijtimoiylashuv jarayonini oldini oladi va xulq-atvorda og'ishlarni shakllantiradi. Ijtimoiy va pedagogik oilaviy diagnostika predmeti nafaqat bolalar, balki ota-onalar va boshqa oila a'zolari hisoblanadi. Birodarlar va opa-singillar bilan munosabatlar tizimi shubhasiz ko'rib chiqiladi. Bolaning oila va o'zaro oilaviy munosabatlarning boshqa ishtirokchilari bilan o'zaro ta'siri tahlil qilinadi [5].

Diagnostik natijalar: Diagnostika natijalariga asoslanib, mutaxassis oilaviy munosabatlar, xavf omillari, qulay sharoitlar darajasini baholash bilan psixologik xulosa chiqaradi. Tuzatish ishlari bo'yicha tavsiyalar kattalar va bolalar uchun beriladi. Dastlab, bu psixolog bilan alohida konsultatsiyalar bo'lishi mumkin, keyin birgalikda terapevtik mashg'ulotlar qo'llaniladi. Agar kerak bo'lsa, bolaning rivojlanishidagi bo'shliqlarni bartaraf etish uchun tor mutaxassislariga tashrif buyurish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Xulosa o'zboshimchalik bilan tuzilishi mumkin, ammo aksariyat hollarda bu belgilangan standartlarga javob beradigan standartlashtirilgan hujjatdir. Vasiylik va homiylik organlari uchun tuzilgan xulosalar tegishli organga o'tkaziladi, u erda ular allaqachon homiylik ostidagi oilada bolaning qulay rivojlanishi nuqtai nazaridan ko'rib chiqiladi. Diagnostika natijasida oila xavfsiz deb tan olinishi mumkin. O'zaro munosabatlarda qiyin vaziyatlarni aniqlash oila turini aniqlashga olib keladi. Quyidagi turlarga bo'linadi: muammoli, inqirozli, ijtimoiy, axloqsiz, ijtimoiy. Keyingi ishlar oilaviy diagnostika natijalariga asoslanadi, profilaktika va reabilitatsiya tadbirlari o'tkaziladi. Profilaktik va reabilitatsiya tadbirlarining samaradorligi ko'p jihatdan

oila va mutaxassis o'rtasida o'rnatilgan aloqa sifatiga bog'liq [6]. Faqatgina ishonchli munosabatlar ijobiy natijalarga olib kelishi mumkin.

XULOSA (CONCLUSION).

Maqola yakunida shuni ta'kidlaymizki, ota-ona va bola munosabatlarini tahlil qilishda alohida nuqta - bu homiylik ostidagi oilalarni diagnostikasi bilan ishlash. Qoida tariqasida, qarindoshlik bilan bog'liq bo'lmagan oila a'zolari o'rtasidagi munosabatlar odatdagi oilaviy munosabatlarga qaraganda ancha murakkab. Bunday oilalarda ko'pincha bolalarga nisbatan tajovuzkor va shafqatsiz xatti-harakatlar aniqlanadi. Bu vasiylik va homiylik organlarining oilalarni tashxislash masalalariga jiddiy e'tibor berishiga sabab bo'ldi.

Foster oilalarni tashxislashda quyidagi fazilatlar alohida e'tibor beriladi: mojaroga moyillik; kelishuv echimini izlash qobiliyati; stressga chidamlilik. Dastlabki tashxis ota-onalar tajribasini baholashdan iborat. Ota-onalar oilalari, ularning tarbiya uslubi va oila a'zolari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar o'rganiladi. Zo'rvonlik faktlari aniqlanadi, ular aniqlanganda xavf omili bo'lib xizmat qiladi va psixologik-ijtimoiy xizmat xodimlari tomonidan diqqat bilan kuzatiladigan narsaga aylanadi [8].

Dastlabki tashxisda Luscher testi, CTO (rang munosabatlari testi) ishlatiladi. Texnikalar qulay kompyuter variantlariga ega va ko'p vaqt talab qilmaydi. Shu bilan birga, ushbu usullar psixologik bezovtalik belgilarini aniqlashga qodir. Bolaning ota-onalar bilan ishlash tajribasi tashxis qilinadi, oila ichidagi munosabatlar ko'nikmalari, shuningdek, ularning muloqot uslublari, ichki e'tiqodlari va stereotiplari o'rganiladi.

References:

1. Karimovna N.Y. (2022). YOSHLARDA INTERNETGA TOBELIK MUAMMOLARI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(12), 96-99.
2. Umarova S. (2022). Таълимни рақамлаштиришда креатив компетенцияларни ривожлантириш (Doctoral dissertation, Ўзбекистан Ташкент).
3. Xudoynazarovich E.A., & Ulug'bekovich X.O. (2023). BEMORLARDAGI JARROHLIK OPERATSIYASIDAN OLDINGI VA KEYINGI PSIXOEMOTSIONAL HOLATLAR. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 18(1), 89-92.
4. Akramovich A.A. (2023). KASALLIKLARNI DAVOLASHDA PSIXOLOGIK YONDASHUVCSNING ANAMIYATI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 17(5), 33-35.
5. Baxtiyarovna S.D. & Orifjonovna Q.H. (2022). KASB TA'LIM METODIKASINING ZAMONAVIY METODLARI. Scientific Impulse, 1(3), 417-420.
6. Akhmedova M.T., Narmetova Y.K., Nurmatova I.T., & Malikova D.U. (2022). Communicative Competence Formation in Future Teachers Based on an Integrated Approach. International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding, 9(4), 54-60.
7. Karimovna N.Y., & Shuhrat O'g'li R.S. (2023). SHIFOKOR VA BEMOR O'RTASIDAGI SHAXSLARARO MUNSOBATNING O'ZIGA XOSLIGI. Scientific Impulse, 1(8), 695-700.
8. Rahimova G.A. (2023). O'smirlik davrining o'ziga xos psixo-fiziologik xususiyatlari ARTICLE INFO 1(7)100-106